

قراردادهای الکترونیکی از دیدگاه فقه و حقوق

رسول مظاهری

عضو هیئت علمی گروه حقوق دانشگاه اصفهان

محمدعلی خادمی کوشا

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

قراردادهای الکترونیکی از دیدگاه فقه و حقوق

نشانی	رسول مظاهری و محمدعلی خادمی کوشا
قم، خیابان معلم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی	ناشر
تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳	پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸	وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱	تهیه
مراکز پخش	پژوهشکده فقه و حقوق
۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳	سروراستار
۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی در دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۵۱۵۳۴	محمدباقر انصاری
وب‌گاه: www.pub.isca.ac.ir	ویراستار
رایانامه: nashr@isca.ac.ir	محمدصادق زینی‌وند
فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir	لیتوگرافی، چاپ و صحافی
فروشگاه نشر دیجیتال: www.pajooahaan.ir	چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
همه حقوق برای ناشر محفوظ است	چاپ دوم: تابستان ۱۴۰۱
	شمارگان: ۴۰۰
	مرجع بهای کتاب: وبگاه رسمی نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
	عنوان: ۴۸۹؛ مسلسل: ۱۱۴۶

سرشناسه:	مظاهری، رسول، ۱۳۴۲-
عنوان نام‌پدیدآور:	قراردادهای الکترونیکی از دیدگاه فقه و حقوق/رسول مظاهری، محمدعلی خادمی کوشا؛ تهیه پژوهشکده فقه و حقوق، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
مشخصات نشر:	قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
مشخصات ظاهری:	۵۶۰ ص.: مصور
شابک:	
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۴۰۱]- ۴۴۳؛ همچنین به صورت زیرنویس
یادداشت:	نمایه
موضوع:	قراردادهای الکترونیکی - ایران
موضوع:	قراردادهای الکترونیکی
موضوع:	قراردادهای الکترونیکی (فقه)
شناسه افزوده:	خادمی کوشا، محمدعلی، ۱۳۵۰-
شناسه افزوده:	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده فقه و حقوق
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۷ ق۶/م۸۶۹/ KMH
رده‌بندی دیویی:	۲۰۲۸۵/۵۵۰۳۴۶
شماره کتابشناسی ملی:	۵۵۱۵۲۸۳

فهرست مطالب

۱۵	سخنی با خواننده
۱۹	مقدمه اول
۲۱	مقدمه دوم
۲۳	۱. بیان مسئله
۲۴	۲. سابقه و ضرورت تحقیق
۲۴	۳. فرضیه‌ها
۲۵	۴. اهداف و کاربردهای تحقیق
۲۵	۵. روش تحقیق و شیوه گردآوری اطلاعات

بخش اول: کلیات و مباحث مقدماتی

۳۱	فصل اول: شناخت قرارداد الکترونیکی
۳۱	مبحث اول: تعریف قرارداد الکترونیکی
۳۴	مبحث دوم: تاریخچه قراردادهای الکترونیکی
۳۹	مبحث سوم: مزایای قراردادهای الکترونیکی
۴۱	مبحث چهارم: معایب قراردادهای الکترونیکی
۴۳	فصل دوم: مراحل تکاملی قراردادهای الکترونیکی و مراحل انعقاد آن
۴۳	مبحث اول: مراحل تکاملی قراردادهای الکترونیکی
۴۳	گفتار اول: معرفی تاجر

- گفتار دوم: معرفی محصولات و خدمات ۴۴
- گفتار سوم: پشتیبانی برخط مشتریان ۴۴
- گفتار چهارم: فروش و عرضه برخط کالا و خدمات و دریافت فیزیکی وجه ۴۴
- گفتار پنجم: فروش و عرضه کالا و خدمات و دریافت وجه به صورت برخط ۴۵
- مبحث دوم: مراحل انعقاد قرارداد الکترونیکی ۴۶
- فصل سوم: قراردادهای الکترونیکی رایج و جایگاه آنها در ایران ۴۹
- مبحث اول: قراردادهای الکترونیکی رایج ۴۹
- گفتار اول: انعقاد قرارداد از طریق تلگرام، تلکس، تلکپی یا نمابر ۴۹
- گفتار دوم: تبادل ایجاب و قبول از طریق رایانامه ۵۰
- گفتار سوم: تبادل ایجاب و قبول از طریق پایگاه‌های الکترونیکی شخصی ۵۱
- گفتار چهارم: انعقاد قرارداد از طریق مبادله الکترونیکی داده‌ها ۵۲
- مبحث دوم: جایگاه قراردادهای الکترونیکی در ایران ۵۲

بخش دوم: اعتبار فقهی و حقوقی قرارداد الکترونیکی و شرایط انعقاد آن

- فصل اول: اعتبار فقهی و حقوقی قرارداد الکترونیکی (شناخت شبهات و ادله اعتبار) ۶۴
- مبحث اول: شناخت شبهه در حکم قرارداد الکترونیکی و منشأهای آن ۶۴
- گفتار اول: شبهه‌شناسی فقهی در قراردادهای الکترونیکی ۶۵
- بند اول: شبهه در ماهیت قرارداد الکترونیکی ۶۶
- الف) مستقل بودن قرارداد الکترونیکی ۶۷
- ب) ماهیت قرارداد الکترونیکی ۶۸
- بند دوم: شبهه در شرایط و اجزای قراردادهای الکترونیکی ۷۱
- الف) اجزا و شروط ایجاب و قبول ۷۱
- ب) شروط متعاقدين ۷۲
- ج) شروط عوضین ۷۳
- بند سوم: شبهه در مانعیت قالب الکترونیکی عقد ۷۳
- الف) شبهه در مانعیت قالب موجود ۷۳

۷۴	ب) شبهه در وجود مانع
۷۴	گفتار دوم: منشأشناسی شبهه و انواع آن در حکم قراردادهای الکترونیکی
۷۴	بند اول: منشأشناسی شبهه در قراردادهای الکترونیکی
۷۷	بند دوم: انواع شبهه در قراردادهای الکترونیکی
۷۹	مبحث دوم: اصل اولی در حکم فقهی قراردادهای الکترونیکی
۸۱	گفتار اول: اصل اولی در فرض شک در مانعیت الکترونیکی بودن
۸۲	بند اول: تقریر اصل اولی عدم مانعیت
۸۶	بند دوم: نقد و بررسی اصل عدم مانعیت
۹۰	گفتار دوم: اصل اولی در شک در اجزا و شرایط قرارداد الکترونیکی
۹۱	گفتار سوم: اصل اولی در فرض شک در وجود مانع در قرارداد الکترونیکی
۹۴	مبحث سوم: دلایل اعتبار قراردادهای الکترونیکی (مقتضای اصل ثانوی)
۹۴	گفتار اول: عمومات عقود و تجارت
۹۴	بند اول: عموم «أوفوا بالعقود»
۹۵	الف) کیفیت استدلال به عموم «أوفوا بالعقود»
۹۹	ب) نقد و بررسی استدلال به عموم «أوفوا بالعقود»
۱۰۴	بند دوم: اطلاق «تجارة عن تراض»
۱۰۴	الف) معنای تجارت در آیه
۱۰۶	ب) چگونگی دلالت آیه
۱۰۷	بند سوم: قاعده سلطنت
۱۰۷	الف) مفاد قاعده سلطنت و اعتبار آن
۱۰۹	ب) چگونگی استناد به قاعده سلطنت و نقد آن
۱۱۰	بند چهارم: قاعده شروط
۱۱۱	گفتار دوم: عمومات بیع و عقود خاص
۱۱۳	گفتار سوم: اصل عدم مانعیت مشکوک (اصل عملی)
۱۱۴	گفتار چهارم: اصل عدم جزئیت و عدم شرطیت
۱۱۵	گفتار پنجم: حاکمیت عرف در روش انعقاد عقود (اصل عدم توقیفیت)

- فصل دوم: شرایط انعقاد قراردادهای الکترونیکی ۱۱۷
- مبحث اول: شرایط ایجاب و قبول در قراردادهای الکترونیکی ۱۱۷
- گفتار اول: احراز شرط قصد در قرارداد الکترونیکی ۱۱۹
- بند اول: مفهوم شرط قصد ۱۲۱
- بند دوم: دلیل شرطیت قصد در قرارداد الکترونیکی ۱۲۳
- بند سوم: امکان تحقق قصد در قرارداد الکترونیکی ۱۲۴
- بند چهارم: اجرای اصالة القصد ۱۲۶
- گفتار دوم: شرط لفظ ۱۲۹
- بند اول: پیشینه شرطیت لفظ ۱۳۰
- بند دوم: مقصود از شرط لفظ در سخن فقها ۱۳۲
- بند سوم: ادله شرطیت لفظ ۱۳۳
- بند چهارم: ادله عدم شرطیت لفظ ۱۴۱
- گفتار سوم: شرط صراحت و تطبیق آن در قرارداد الکترونیکی ۱۴۴
- بند اول: مفهوم صراحت عقد در سخن فقیهان ۱۴۵
- بند دوم: دلیل شرطیت صراحت ۱۴۷
- بند سوم: تطبیق شرط صراحت در قرارداد الکترونیکی ۱۴۸
- الف) ایجاب نبودن مذاکرات پیش قراردادی ۱۴۹
- ب) عدم اعتبار فراخوان و پیشنهاد معامله ۱۵۰
- ج) ایجاب نبودن آگهی های بازرگانی ۱۵۱
- گفتار چهارم: شرط تطابق ۱۵۴
- گفتار پنجم: شرط توالی ایجاب و قبول ۱۵۶
- بند اول: مفهوم توالی بین ایجاب و قبول ۱۵۸
- بند دوم: پیشینه شرط توالی ۱۵۹
- بند سوم: اصل اولی در شرطیت توالی ۱۶۲
- بند چهارم: ادله شرطیت توالی و نقد آنها ۱۶۴
- الف) دلیل اول: توقف صدق عرفی بیع بر توالی ایجاب و قبول ۱۶۴

- ب) دلیل دوم: معهود بودن توالی (التواصل المعهود) ۱۶۷
- ج) دلیل سوم: هیئت اتصالی کلام (همانند استثنا و مستثمانه) ۱۷۰
- د) دلیل چهارم: انصراف عمومات و نبودن دلیل بر صحت عقد بدون موالات ۱۷۴
- ه) دلیل پنجم: دلیل عقلی ۱۷۵
- بند پنجم: بررسی توالی در قرارداد الکترونیکی ۱۷۸
- مبحث دوم: اهلیت طرفین ۱۷۹
- گفتار اول: اهمیت احراز هویت ۱۸۰
- گفتار دوم: چگونگی احراز هویت ۱۸۱
- مبحث سوم: موضوع قرارداد ۱۸۶
- گفتار اول: معلوم بودن ۱۸۷
- گفتار دوم: قدرت بر تسلیم و قدرت بر عرضه خدمات ۱۸۹
- گفتار سوم: مشروع بودن ۱۹۲
- گفتار چهارم: مالیت داشتن ۱۹۶
- گفتار پنجم: منفعت عقلایی داشتن ۱۹۹
- فصل سوم: انعقاد قرارداد از طریق نماینده الکترونیکی ۲۰۲
- مبحث اول: شناخت نماینده الکترونیکی ۲۰۲
- گفتار اول: تعریف نماینده الکترونیکی ۲۰۳
- گفتار دوم: ماهیت حقوقی نماینده الکترونیکی ۲۰۴
- بند اول: نماینده الکترونیکی به مثابه نماینده حقوقی ۲۰۴
- بند دوم: نماینده الکترونیکی به مثابه شخص حقوقی ۲۰۷
- بند سوم: نماینده الکترونیکی به مثابه وسیله ارتباطی ۲۰۹
- مبحث دوم: نماینده الکترونیکی از منظر اسناد بین المللی و قضایی و حقوق ایران ۲۱۰
- گفتار اول: نماینده الکترونیکی از منظر اسناد بین المللی ۲۱۰
- گفتار دوم: نماینده الکترونیکی در آرای قضایی ۲۱۲
- گفتار سوم: نماینده الکترونیکی در حقوق ایران ۲۱۵
- مبحث سوم: تحلیل نقش واسطه‌ای نماینده الکترونیکی ۲۱۶